

Agroethnography of Greenhouse Farming in the Yazdabad Rural Area of Falavarjan: A Soci-Narrative on the Invention and Evolution of Iran's Traditional Greenhouse Agricultural System

Mohammadjavad Ahmadian Dehaqani¹, Abbas Amini^{2*}

¹- PhD Student, Department of Geography and Rural Planning, University of Isfahan, Isfahan.
mjavadahmadian@gmail.com

²- Associate Professor, Department of Geography and Rural Planning, University of Isfahan, Isfahan. Iran. a.amini@geo.ui.ac.ir

Article Info

ABSTRACT

Article type:
Research Article

Received:

12/07/2025

Accepted:

26/12/2025

This study seeks to illuminate the historical trajectory of greenhouse agriculture in the Yazdabad region, and by extension, the rural-urban settlement of Abrisham. The research traces the evolution of local farming patterns and techniques alongside the corresponding shifts in the area's agricultural social structures. By focusing intensively on a single village, this work reflects broader socio-economic trends observed across Iran's rural areas over the past six decades. A core premise of this research is that the narratives generated by local practitioners are meaningful and accessible, offering unique insights into place-based identity, greenhouse cultivation, and the associated activities during the critical stages of planting, crop protection, and harvesting-experiences that inherently function as forms of place-based learning. These narratives foster rich learning experiences for the narrator, the compiler, and the reader alike. To this end, semi-structured and unstructured interviews were conducted with 20 key practitioners within the region's greenhouse sector. The collected data, supplemented by documentary studies, were analyzed using textual and document analysis techniques, common approaches in qualitative research. The findings reveal that the studied region pioneered the widespread adoption of greenhouse cultivation in the country. Key drivers for this adoption included the demand for early-season production, escalating market competition, issues of land fragmentation, imperatives of food security, and increasing regional water scarcity. In conclusion, the researchers strongly recommend that the traditional wooden greenhouse structures and cultivation methods employed in this area be formally registered as a protected agricultural heritage system by the relevant authorities.

Keywords: Agroethnography, Greenhouse Farming, History of Agricultural Evolution, Narrative Analysis, Yazdabad Region.

Cite this article: Ahmadian Dehaqani, Mohammadjavad; Amini, Abbas (2025), "Agroethnography of Greenhouse Farming in the Yazdabad Rural Area of Falavarjan: A Soci-Narrative on the Invention and Evolution of Iran's Traditional Greenhouse Agricultural System", *The History of Village and Rural Settlement in Iran and Islam*, Vol. 3, No. 2, P: 115-144.

_DOI: 10.30479/hvri.2025. 22358.1082

© The Author(s).

Publisher: Imam Khomeini International University

***Corresponding Author:** Abbas Amini

Address : Associate Professor, Department of Geography and Rural Planning, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

E-mail: a.amini@geo.ui.ac.ir

فصلنامه تاریخ روستا و روستانشینی در ایران و اسلام

شاپا الکترونیکی: ۳۰۶۰-۶۰۱۲

سال سوم، دوره جدید، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۴

کشت مردم‌نگاری گلخانه‌داری در ناحیه روستایی یزدآباد فلاورجان: روایت جامعه‌شناسانه از شکل‌گیری و تکامل سیستم کشاورزی گلخانه‌ای سنتی در ایران

محمدجواد احمدیان دهقانی^۱، عباس امینی^{۲*}

^۱ - دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

mjavadahmadian@gmail.com

^۲ - دانشیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. a.amini@geo.ui.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله:	این پژوهش در پی آن است که سیر تاریخی و واقعی کشاورزی گلخانه‌ای در ناحیه یزدآباد و به‌طور کل در روستاشهر ابریشم را آشکار سازد؛ این امر شامل بررسی دوره‌های توسعه الگوها و تکنیک‌های کشت و نیز تحولات ساختارهای اجتماعی کشاورزی منطقه است. در این راستا، تمرکز عمیق بر یک روستا، بازتابی از روندهای کلان‌تر اجتماعی-اقتصادی است که طی شش دهه اخیر در نواحی روستایی ایران پدید آمده‌اند. یک فرض اساسی تحقیق این است که مشارکت‌کنندگان، روایت‌هایی معنادار و جذاب خلق می‌کنند. این روایت‌ها منبعی بی‌بدیل برای آموزش و درک هویت مکانی زیستگاه، کشاورزی گلخانه‌ای، و فعالیت‌های مرتبط با مراحل کاشت، داشت و برداشت، به‌عنوان اشکالی از یادگیری ریشه گرفته در مکان، فراهم می‌آورند. این فرایند، راوی، تدوین‌گر روایت و خواننده را در تجارب یادگیری غنی سهیم می‌سازد. بدین منظور، با ۲۰ تن از فعالان عرصه گلخانه‌داری منطقه، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته و ساختاریافته انجام شد؛ داده‌های گردآوری شده از طریق مصاحبه و مطالعه، با بهره‌گیری از تکنیک‌های تحلیل اسناد و تحلیل متن- که از رویکردهای مهم تحقیق کیفی محسوب می‌شوند- مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. بر اساس نتایج به‌دست آمده، ناحیه مورد مطالعه نخستین مکان در کشور است که به شکلی عمومی اقدام به کشت‌وکار گلخانه‌ای نموده است. عواملی نظیر عرضه محصول نوبرانه و رقابت، پدیده خرد شدن اراضی، ضرورت امنیت غذایی، و کمبود روزافزون منابع آبی منطقه، به‌عنوان دلایل اصلی گرایش به این نوع کشت شناسایی شدند. در پایان، پژوهشگران پیشنهاد نمودند که سازه گلخانه‌ای چوبی و شیوه سنتی کشت گلخانه‌ای، به‌عنوان یک سیستم میراث کشاورزی، به ثبت رسیده و مورد حمایت و توجه نهادهای متولی قرار گیرد.
دریافت:	
۱۴۰۴/۰۴/۲۱	
پذیرش:	
۱۴۰۴/۱۰/۰۵	
واژگان کلیدی:	کشت مردم‌نگاری، گلخانه‌داری، تاریخ تحول کشاورزی، تحلیل روایی، یزدآباد.

استناد: احمدیان دهقانی، محمدجواد؛ امینی، عباس (۱۴۰۴)، «کشت مردم‌نگاری گلخانه‌داری در ناحیه روستایی یزدآباد فلاورجان؛

روایت جامعه‌شناسانه از شکل‌گیری و تکامل سیستم کشاورزی گلخانه‌ای سنتی در ایران»، فصلنامه تاریخ روستا و روستانشینی

در ایران و اسلام، سال سوم، شماره دوم، صص ۱۱۵-۱۴۴.

DOI: 10.30479/hvri.2025.22358.1082

ناشر: دانشگاه بین‌المللی امام خمینی(ره)

حق مؤلف © نویسندگان.

مقدمه

شناخت سرزمین ایران مستلزم بررسی پیشینه تاریخی مناطق مختلف، رخدادهای مهم و افراد اثرگذار در آن‌هاست (نیک‌بخت، ۱۳۸۱: ۳۱). همچنین، مطالعه تاریخچه هر فعالیت می‌تواند عوامل موفقیت آن را آشکار سازد و ابزار مهمی برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان توسعه- به‌ویژه در حوزه حیاتی عمران روستاها- فراهم آورد (شهبازی، ۱۴۰۰: ۹). از سوی دیگر، تحولات درونی جوامع روستایی نیز زمانی معنا می‌یابند که قواعد و قانونمندی‌های آن‌ها شناسایی و به راهبردهای توسعه بومی تبدیل شوند (زاهدی و دیگران، ۱۳۸۳: ۵۳).

دانش گذشته و موضوعات آن را می‌توان توسط فرآیندهای عقلانی مبتنی بر یک زمینه ذهنی استنباط کرد (دیلک^۱، ۲۰۰۹: ۶۶۶). در مورد مطالعات منطقه‌ای در فرهنگ‌های مختلف، این تحقیق رهگشا احتمالاً شامل «داستان‌هایی از میدان» می‌شود که از کارهایی که به معنای خاص رشته‌ای، هدفمند نیستند، بیرون می‌آیند (پالمر^۲، ۲۰۱۴: ۱۸). تاریخ کتبی، تاریخ اسنادی و تاریخ شفاهی هم‌اکنون سه روش تاریخ‌نگاری هستند که هرکدام به نوع خاصی و در جایگاه خویش اعتبار دارند و مورد استفاده‌اند؛ اما دو روش اسنادی و شفاهی تاریخ‌نگاری هم‌اکنون موج تازه‌ای را در تدوین و مطالعه تاریخ ایجاد کرده‌اند. مردم‌نگاری‌ها^۳، خودمردم‌نگاری‌ها^۴، مستندها^۵ و خاطرات^۶ می‌توانند دانش‌ها و شیوه‌های «کشف‌شده» را به روش‌هایی عمیق، اغلب با نیروی ادبی یا شاعرانه، گرد هم بیاورند که ما را به سوی فهم‌های پیچیده‌تر و ظریف‌تر سوق می‌دهند. افزون بر این، چنین رویکردهایی نقش پژوهشگر را نیز روشن‌تر می‌سازند و زمینه را برای تعامل باز، تأمل‌برانگیز و تجربی‌تر با میدان پژوهش فراهم می‌کنند (پالمر، ۲۰۱۴: ۱۸؛ وایلی، ۲۰۰۵: ۲۳۷)^۷. کالینگود^۸ معتقد است که دو ویژگی اصلی وجود دارد که تخیل مورخ را در بازسازی گذشته محدود می‌کنند. آنها عبارتند از (لمیسکو^۹، ۲۰۰۴): تعهد به روایت خود براساس شواهد و مدارک گردآوری‌شده از منابع، و شکل دادن واقعه در بستر زمان و مکانی که واقعاً زیسته است. فاینز^{۱۰} (۲۰۰۲) فرآیندهای

^۱- D. Dilek

^۲- J. Palmer

^۳- Ethnographies

^۴- Autoethnographies

^۵- Documentaries

^۶- Memoir

^۷- J. Palmer; J. Wylie

^۸- R.G. Collingwood

^۹- L. S. Lemisko

^{۱۰}- J. Fines

تخیل در درک تاریخی را به دو مرحله ایستا و پویا^۱ تقسیم می‌کند؛ مرحله‌ی نخست که مرحله‌ی آغازین می‌باشد شامل ترسیم و دیدن بخشی از گذشته است به شکلی که هست. این مرحله محدود به بیان (به عنوان مثال، افراد مشغول به کار) تصاویری است که شرکت‌کننده می‌بیند. در سوی دیگر، تخیل پویا با بیان^۲، تفسیر^۳، ارزیابی^۴، درک و بازسازی گذشته در عمل مرتبط است. از این منظر، فاینز خاطرنشان می‌کند که در فرآیند یادگیری تاریخ، تخیل ایستا تصاویر را تولید می‌کند، در حالی که تخیل پویا عبارات را تولید می‌کند (صص ۶۴-۷). به طور خلاصه، در حالی که تخیل ایستا تصاویری را بازتولید می‌کند که به تصاویر اصلی نزدیک هستند؛ تخیل پویا واقعیت تاریخی را از طریق تفکر خلاق^۵ که شامل دانش، تجربه، همزادپنداری^۶، و فرآیندهای تفکر منطقی می‌شود، بازسازی می‌کند (دیلک و یاپیچی^۷، ۲۰۰۵: ۱۸).

جامعه می‌تواند فضایی باشد که افراد از نظر فیزیکی آن را اشغال می‌کنند، مانند یک روستا یا محله، یا فضایی با ابعاد اجتماعی که در آن افراد به صورت فیزیکی یا مجازی برای رفع علایق و نیازهای خود با یکدیگر ملاقات می‌کنند (لاوراک و پرتلی^۸، ۲۰۱۸: ۱؛ عبداللهیان، ۱۴۰۰). در این پژوهش، فضا، یک پیوستار پویا^۹ است که در آن تجربه‌کننده یا فرد تجربه‌گر^{۱۰} زندگی می‌کند، تحرک دارد و به دنبال معنا^{۱۱} می‌رود. چرا که چگونگی حرکت فرد از یک چشم‌انداز و در میان افراد ساکن در آن فضاها، در حکم ارتباط با آن مکان و چگونگی و چرایی یادگیری آن است (پالمر، ۲۰۱۴: ۱۸؛ بانرزی و دیگران^{۱۲}، ۲۰۱۳: ۲۴۱). ازینرو ما مهارت‌های نظری و همچنین مهارت‌های عملی^{۱۳} آنان در زمینه‌های همکاری، ارتباطات و اجرا را در یک موقعیت فرارشته‌ای^{۱۴} پرسش، تحلیل و مفهوم‌سازی فرآیندهای فضایی، توسعه می‌دهیم. در نتیجه، حوزه مورد مطالعه نه موقعیت‌های مصنوعی، بلکه اعمال و کنش‌های متقابل پدیده مورد مطالعه است و

^۱- Static and Dynamic

^۲- Expression

^۳- Interpretation

^۴- Evaluation

^۵- Creative Thinking

^۶- Empathy

^۷- D. Dilek & G. Yapiçi

^۸- G. Laverack & P. Pratley

^۹- Dynamic Continuum

^{۱۰}- Experiencer

^{۱۱}- Meaning

^{۱۲}- A. Banerjee, A. G. Chandrasekhar, E. Duflo & M. O. Jackson

^{۱۳}- Theoretical and Practical Skills

^{۱۴}- Trans-disciplinary Setting

بویژه وضعیت‌ها و اشخاص بطور مرتب مورد مطالعه قرار می‌گیرند. برای آنکه انصاف را در حق تکثر موجود در زندگی روزمره به جای آورده باشیم، باز بودن و پذیرندگی روش‌ها به روی پدیده‌های مورد مطالعه‌شان به شیوه‌های گوناگون تضمین شده است (فلیک^۱، ۱۳۸۷: ۱۶).

در استان اصفهان سه قطب اصلی گلخانه‌داری قابل شناسایی است که از نظر توالی تاریخی به ترتیب زیر می‌توان آن‌ها را معرفی کرد: نخست، منطقه یزدآباد فلاورجان که گلخانه‌داری در آن به‌عنوان یک «فرهنگ زیستی-معیشتی» شکل گرفته و به نوعی یک جامعه‌شناسی ویژه در بستر فعالیت‌های کشاورزی به وجود آورده، که می‌توان آن را یک «سیستم میراث کشاورزی»^۲ به حساب آورد. این فعالیت به همراه عناصر کالبدی و دانش بومی مرتبط، نوعی میراث (نا) ملموس به شمار می‌آید که هرچند از منظر جهانی^۳ ممکن است قابلیت و استاندارد ثبت شدن^۴ نداشته باشد، اما در سطح ملی از اهمیت بالایی برخوردار است.^۵ این قطب برخلاف دو قطب بعدی که در ادامه معرفی می‌شوند، عمدتاً تأمین‌کننده بازار داخلی و نیازهای روزمره کشور بوده و نقش مؤثری در امنیت غذایی و خودکفایی ملی ایفا می‌کند. همچنین با وجود ساختار مردسالارانه، نظام تولیدی آن بر پایه مشارکت خانوادگی سازماندهی شده است. دومین قطب در نواحی شهرضا و دهاقان در جنوب استان قرار دارد که گلخانه‌های آن با ساختار صنعتی طراحی شده و تولیدات آن علاوه بر بازار ملی، به بازارهای بین‌المللی نیز عرضه می‌شود. الگوی بهره‌برداری در این منطقه بر اساس ترکیب نیروی کار کارگری و کشاورزی شکل گرفته است. سومین قطب در منطقه تیران و کرون واقع است که با خوشه‌ای متراکم از گلخانه‌های صنعتی شناخته می‌شود. در این قطب عمدتاً محصولات تخصصی و تک‌محصولی تولید می‌شود که مقصد اصلی آن بازارهای صادراتی است. پژوهش حاضر با رویکرد تحلیل روایی و مردم‌نگاری، تلاش می‌کند تاریخچه طولانی فعالیت گلخانه‌ای در قطب نخست یعنی یزدآباد را در چارچوب تاریخ کشاورزی ایران بررسی نماید و به تحلیل ابعاد کالبدی، اقتصادی و اجتماعی این فعالیت بپردازد که در طی زمان شکل گرفته و تکامل یافته شده است. چندین مطالعه در کشور و جهان پیرامون استفاده از شواهد و روایت در

^۱- U. Flick

^۲- Agricultural Heritage System (AHS)

^۳- Globally Important Agricultural Heritage Systems (GIAHS)

^۴- Designation

^۵- Nationally Important Agricultural Heritage Systems (NIAHS)

تبیین پیشینه پدیده یا عنصری خاص در یک منطقه منحصر به فرد وجود دارد که به مهم‌ترین آنها پرداخته می‌شود.

غیور نجف‌آبادی و شریفی نجف‌آبادی (۱۳۹۰) با استفاده از تحلیل روایت‌های مکتوب و غیرمکتوب راجع به پیدایش شهر نجف‌آباد، نشان دادند که این شهر به دستور شاه‌عباس صفوی و با نظارت شیخ بهایی ساخته شده و طراحی آن نمادی از حاکمیت تفکر برنامه‌ریزی ناحیه‌ای در عصر صفوی بوده است. پژوهش ادوای و ابراهیمی (۱۴۰۰) به بررسی نقش خرما در زندگی روزمره مردم روستای «شلدان» در جنوب استان فارس، بین سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ شمسی می‌پردازد. با توجه به کمبود اطلاعات تاریخی درباره پیشینه روستا و مناطق اطراف، این پژوهش عمدتاً بر تاریخ شفاهی از طریق مصاحبه با تعدادی از افراد مسن و اسناد محلی حسینی روستا استوار است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که خرما، به عنوان یک عنصر مادی و بخشی از فرهنگ مادی، چگونه به شکل ظریفی باعث شکل‌گیری، هویت‌بخشی و تداوم زندگی روزمره ساکنان روستای شلدان در طول پنج دهه شده است. خرما توانسته روابط اجتماعی اهالی شلدان را با یکدیگر و با کل منطقه «گله‌دار» و «آسیر» و حتی مناطق دورتر شکل دهد. در همین راستا، می‌توان به شکل‌گیری نوعی هویت زیستی و اجتماعی و سبک زندگی متناسب با خرما به عنوان غذای اصلی مردم شلدان، روش‌های مختلف تولید، توزیع، خرید و فروش، فرآوری محصولات، ایجاد سنت‌های موروثی و شکل‌گیری نوعی دانش بومی در زمینه تبدیل خرما به انواع غذاها در دنیای مادی و استفاده از خرما برای وقف، صدقه و خیرات در دنیای معنوی اشاره کرد.

مطالعه رابن^۱ (۱۹۹۴) بر نحوه تعامل بین شیوه‌های اقتصادی محلی مانند ماهیگیری و تجارت کوچک با هنجارهای اجتماعی، ارزش‌های فرهنگی و هویت‌های جمعی در جوامع ساحلی برزیل تمرکز دارد. رابن بر روی تضاد بین تلاش‌های مدرن‌سازی، که اولویت را به رشد اقتصادی و کارایی می‌دهند، و شیوه‌های سنتی، که بر انسجام اجتماعی و پایداری محیطی تأکید دارند، تأکید می‌کند. وی بیان می‌دارد اینکه چگونه ماهیگیران «کاموریم»^۲ (بخش حاشیه‌ای ماسیو^۳ واقع در ایالت آلاگواس^۴) شیوه‌های اقتصادی را تفسیر می‌کنند، چگونه در مورد دوام آن‌ها به عنوان ساختارها صحبت می‌کنند و ضروری را از تصادفی متمایز می‌کنند، تحت تأثیر درک فرهنگی آن‌ها

^۱ -A. C. G. M. Robben

^۲ - Camurim

^۳ - Maceió

^۴ - Alagoas

از اقتصاد است. این درک، بازتابی از مفهومی از اقتصاد است که عمیقاً در فرهنگ غرب ریشه دارد.

کتاب دوئن و سوئنز^۱ (۲۰۱۸) به بررسی جامع و تطبیقی تاریخ کشاورزی در مناطق ساحلی دریای شمال در بازه زمانی ۱۰۰۰ تا ۲۰۰۰ میلادی می‌پردازد. هر منطقه به دو دوره زمانی ۱۰۰۰ تا ۱۷۵۰ و ۱۷۵۰ تا ۲۰۰۰ تقسیم می‌شود. تمرکز اصلی کتاب بر نوع استفاده از زمین و بهره‌وری کشاورزی است. در بررسی عوامل افزایش بهره‌وری، گاه به اشکال سازماندهی اجتماعی و شرایط چارچوب و همچنین بازارها که در جلدهای قبلی این مجموعه مورد بحث قرار گرفته بودند، نیز اشاره می‌شود. موضوعات دیگر مورد بحث در کتاب عبارتند از: شرایط محیطی، اشکال سکونتگاه، تکنیک‌های کشاورزی، روش‌های کشت، ابزار کار، انواع غلات و ارتباط بین زراعت و دامداری. بررسی بین دوره‌ای نشان می‌دهد که اوایل قرون وسطی که تاکنون حتی توسط متخصصانی مانند ژورژ دوبی^۲ دست کم گرفته شده بود، در حال حاضر رویکردهای مهمی را برای کشاورزی پیشگام با کارایی قابل توجه ایجاد کرده است.

پریماینتی و پوسپیتا^۳ (۲۰۲۲) در پژوهشی به بررسی این موضوع می‌پردازند که چگونه روایت‌هایی که ریشه در خرد محلی دارند می‌توانند آگاهی و حمایت از محیط‌زیست را افزایش دهند. آنها بر این نکته تأکید می‌کنند که حکمت محلی، که شامل دانش سنتی و شیوه‌های فرهنگی است، می‌تواند با مرتبط‌تر و فرهنگی‌تر کردن پیام‌های محیط‌زیستی، اثربخشی آنها را افزایش دهد. این مطالعه چندین نمونه موردی را برجسته می‌کند که در آن از روایت‌های محلی با موفقیت در نشست‌های محیط‌زیستی استفاده شده است و نشان می‌دهد که آنها چگونه می‌توانند با جوامع ارتباط برقرار کنند و به الهام بخشیدن به اقدامات کمک کنند. با استفاده از داستان‌ها و منابع فرهنگی آشنا، نشست‌ها می‌توانند بهتر به مسائل محیط‌زیستی محلی بپردازند و مسئولیت جمعی را تشویق کنند.

فائو^۴ (۲۰۲۴) در یک مطالعه مجموعه‌ای از داستان‌های تغییر کشورها را مستندسازی کرد تا تلاش شود گفتمان نظام‌های غذایی-کشاورزی جهانی را در واقعیت‌های خاص زمینه‌دار کند، برخی از اصطلاحات مرتبط را رمزگشایی کند و معنای آنها را در سطح کشور مشخص کند. پنج

^۱- E. Thoen & T. Soens

^۲- G. Duby

^۳- N. W. Primayanti & V. Puspita

^۴ - FAO

داستان در این انتشار، روش‌های متنوعی را نشان می‌دهد که در آن سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد (فائو) دولت‌ها، سازمان‌های جامعه مدنی و دیگر شرکای توسعه را در مسیر تحول نظام‌های کشاورزی-غذایی در کشورهای ساحل عاج، کامبوج، اقیانوس آرام، گواتمالا و آلبانی همراهی کرده است. این داستان‌ها نشان می‌دهند که چگونه کشورها به تدریج از روش‌های خطی تفکر و کار فاصله می‌گیرند و به سمت پذیرش عناصر رویکرد نظام‌مند حرکت می‌کنند تا تحولات جاری نظام‌های غذایی را به سمت پایداری بیشتر اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی هدایت کنند. آن‌ها تغییرات مشاهده‌شده توسط شرکای مختلف در کشورهای خود را- از نظر ذهنیت‌ها، پویایی‌های قدرت، روابط و ساختارها- بازگو می‌کنند و عواملی که این تغییرات را ممکن ساخته و موانع پیشرفت بیشتر را بررسی می‌کنند.

۱. مواد و روش‌ها

۱.۱- توصیف زمینه

گفتنی است که بخش مرکزی شهرستان فلاورجان یکی از نواحی تاریخی استان اصفهان می‌باشد^۱ (نوری‌پور و رستگاری، ۱۳۹۶: ۱۸۱). حوضه‌ی زاینده‌رود به عنوان یکی از مهم‌ترین کانون‌های تأمین آب ایران مرکزی، از دیرباز مورد توجه بوده و نقش مهمی در شکل‌گیری مدنیت در این منطقه به عهده داشته است (منتظری، ۱۳۸۶: ۱۲۶). گسترش پادگانه‌های آبرفتی قدیم و جدید زاینده‌رود در این فضا، شرایط مستعدی را برای انواع فعالیت‌های اقتصادی، کشاورزی و اجتماعی، از دیرباز فراهم نموده است. کاربری اصلی اراضی این فضا عمدتاً کشاورزی است و سکونتگاه‌های روستائی و شهری متعدد توسعه یافته است (قیومی محمدی، ۱۳۹۰: ۱۱۹).

بلوک لنجان یکی از بلوکات شش‌گانه حوضه‌ی آبخور زاینده‌رود (کمالی‌زاد، ۱۳۹۵) و از نواحی بسیار حاصل‌خیز و پربرکت اصفهان است که در جنوب باختری شهر واقع شده و رودخانه از میان آن می‌گذرد و به دو قسمت «لنجان علیا» و «لنجان سفلی» تقسیم می‌شود (هنرفر، ۱۳۵۳: ۲). لنجان سفلی یا در گویش محلی «لنجون پایین» دومین سرزمین کشاورزی ثبت شده در طومار

^۱- البته که بخش‌های دیگر نیز همچون اشترجان تاریخی‌اند و آثاری از سده‌های میانی اسلام را در خود جای داده‌اند.

تاریخی تقسیم‌نامه آب زاینده‌رود است که بر اساس متن، حق‌آبه آن با نام «آلنجان» یاد شده است.^۱ این سرزمین حاصل‌خیز با تعداد زیاد روستا و شهر در سال‌های قبل از انقلاب با نام شهرستان فلاورجان از شهرستان لنجان استقلال یافت که علاوه بر اینکه یکی از بزرگ‌ترین کانون‌های کشت‌وزرع در استان محسوب می‌شود، به دلیل مجاورت با زاینده‌رود از هوای خوب و بیشه‌های دیدنی برخوردار است، هرچند در سال‌های اخیر با خشکی رودخانه دیگر آن زیبایی‌ها به چشم نمی‌خورد. ناحیه‌ی یزدآباد یکی از نواحی باغبانی گلخانه‌ای سنتی در استان اصفهان می‌باشد و بیشتر به خاطر تولید سبزیجات گلخانه‌ای معروف است، اما همچنین تولید صیفی‌جات و پرورش گل‌های شاخه‌بریده و زینتی نیز در آن انجام می‌گیرد.

۲-۱. روش‌شناسی و داده‌های کلامی - روایی

در این پژوهش هرچند از داده‌های گردآوری شده به‌طریق مطالعات کتابخانه‌ای نیز استفاده شده، اما متن^۲، داده تجربی اصلی است. متن را هم اختصاصاً گفتارنوشت‌های^۳ حاصل از پیاده‌سازی اظهارات مصاحبه‌ها و همچنین داده‌های غیرنویسه‌ای، مانند تصاویر، فیلم، مشاهدات بصری، ذهنی و غیر آن، تشکیل می‌دهد. کشاورزان و خانواده‌های آنها در روستاهای منطقه قلب و روح این مطالعه هستند. داستان‌ها و تجربیات آنها بینش‌های ارزشمندی را در مورد پتانسیل کشت‌وکار گلخانه‌ای برای تبدیل منطقه به یک جامعه پررونق و شکوفا ارائه می‌دهد. شرکت‌کنندگان تحقیق ۲۰ نفر از کشاورزان بومی و فعالین عرصه‌ی گلخانه‌ای بودند که براساس روش نمونه‌گیری هدفمند^۴ به عنوان نمونه انتخاب شدند (جدول ۱). هدفمند بدین معنا که حسب موضوع و مسئله

^۱- هنرفر (۱۳۵۳) حدود و ثغور این قسمت از بلوک را چنین بیان داشته است: «لنجان سفلی به طول ۴۲ و عرض ۳۰ کیلومتر محدود است از شمال به اصفهان و بلوک ماربین، از خاور به شاهکوه و از جنوب به کوه اشترجان که لنجان سفلی را از لنجان علیا جدا می‌کند. زاینده‌رود این قسمت را به دو بخش خاوری و باختری تقسیم می‌نماید. قسمت باختری آنرا بلوک اشترجان و قسمت خاوری را دهستان گرگن می‌نامند (ص ۲)». کمالی‌زاد (۱۳۹۵) در پژوهشی باستان‌شناسانه و تاریخی آنرا با لنجان از «رستاق»های دوران اسلامی به شمار آورده و محدوده‌اش را چنین بیان می‌دارد: «منطقه‌ای است حاصل‌خیز در جنوب باختر اصفهان که به موازات حرکت زاینده‌رود از مرزهای چهارم‌حال و بختیاری آغاز و تا کوه صفه در جنوب شهر اصفهان امتداد یافته است. این منطقه با مساحتی حدود ۱۷۰۰ کیلومتر، در تقسیمات سیاسی کنونی در سه شهرستان لنجان، مبارکه و فلاورجان پراکنده شده است» (صص ۹-۱۰).

^۲- Text

^۳- Transcripts

^۴ Purposive Sampling

و موقعیت تحقیق، از آنها که درگیر و حامل انواع تجربه‌های زیسته و اندیشیده در موقعیت بوده‌اند و هستند- گروه‌های هدف اطلاع‌رسان تعریف شود. باری، از شرکت‌کنندگان خواسته شد تا با پاسخگویی به سوالات و اقدام به روایت، ساختار گذشته را در تخیل خود ترسیم کنند. در اولین مصاحبه‌ها محقق دریافت که شرکت‌کنندگان توانایی بازسازی گذشته متناسب با زمینه تاریخی را دارند. سوالات مصاحبه نیز از گونه سوالات باز بودند که تنها نمونه‌هایی از آنها در جدول شماره ۲ آمده است.

جدول شماره ۱: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و شغلی شرکت‌کنندگان در تحقیق

عضویت در تعاونی	مالکیت	تحصیلات	میانگین سابقه (سال)	میان سنی (سال)	تعداد	مصاحبه‌شوندگان
عضو (۴۴٪) غیر عضو (۵۶٪)	مالک (۵۰٪) اجاره‌کار (۲۲٪) غیر (۲۸٪)	دیپلم (۵۰٪) کارشناسی (۳۳٪) ابتدایی (۱۱٪) سیکل (۶٪) فوق دیپلم (%) (۶٪) دکتری (۶٪)	۲۶	۳۹	۱۸	کل
عضو (۵۰٪)	مالک (۵۰٪) اجاره‌کار (۴۰٪) غیر (۱۰٪)	دیپلم (۳۰٪) ابتدایی (۳۰٪) سیکل (۳۰٪) فوق دیپلم (۱۰٪)	۲۶	۳۶	۱۰	گلخانه‌های سستی

گلخانه‌های صنعتی	۵	۴۲	۲۵	کارشناسی (۶۰٪)؛ دکتری (۲۰٪)؛ دیپلم (۲۰٪)	مالک (۶۰٪)؛ اجاره‌کار (۲۰٪)؛ غیر (۲۰٪)	عضو (۶۰٪)
گلخانه‌های بینابین	۳	۴۲	۲۸	کارشناسی (۳۳٪)؛ دیپلم (۳۳٪)؛ ابتدایی (۳۳٪)	مالک (۳۳٪)؛ غیر (۶۷٪)	عضو (۰٪)

جدول شماره ۲: فهرست پرسمان مصاحبه

حیطه پرسش	سوالات و خوانش‌های دیگر آنها
پیشینه کشت	- قدیما اینجا چه جور بود؟ - سابقه گلخانه‌داری اینجا برمیگرده به کی؟ - گلخونه‌ها کی شدت پیدا کرد؟ - خلیا میگن ما قبلاً یه جا دیگه گلخونه داشتیم هی کوچ کردیم اومدیم جلو نمی‌دونم اول قلعه‌سرخ بودیم و اینا، شما هم اینطوری شده؟ - شما جا عوض کردین؟ چون یه سری کشاورزا اول قلعه‌سرخ بودن بعد هی اومدن جلوتر؟ - دوباره پیشنهاد نداشتین که جای دیگه برین مثلاً بگن بیاین مبارکه فلزی اجاره کنین؟ - اون‌روزی قلعه‌سرخا می‌خوام تعریف کنید؟ چی جور بود؟ چطور شد اومدین اینجا؟

سوالات و خوانش‌های دیگر آنها	حیطه پرسش
- در سال چند تا کشت داری / چندبار کشت میشه؟ - بیشتر اینجا چی چی میکارین؟ سبزیه یا خیار و اینا؟ - آهر سری چقدر ور می‌کنی (برداشت می‌کنی)؟ - اینجا ورودی-خروجیش به چه صورته؟ یعنی به طور متوسط چقدر بار میاد و چقدر میره؟ - شما بارها را به میدون میدین مستقیم یا به دفتری ازتون می‌خره؟ بعد شما بارتون را مستقیم میدون میبرین یا میدین به واسطه؟ - شما توی بازار می‌فروشین یا می‌دین به شرکت؟ - الان برای شما میره تهران و دیگه کجا؟ - از همین جا تقسیم میشه یا مثلاً میره تهران اونجا تقسیم میشه؟ - دلال میاد بار بخره؟ به دلال می‌فروشید؟ - میدون چطوره؟ چطور می‌خره؟ - خاک اینجا رُسیه؟ اطلاع دارید از چه نوع هست؟ - بوده که به سال مثلاً کل گلخونه‌ها آسیب ببینن؟ مثلاً باد شدیدی یا برف سنگینی بیاد؟ - آخرین باری که مثلاً به سرمازدگی بدی شده مثلاً همه گلخونه‌ها را سرما زده، یا برف سنگینی افتاده، باد شدیدی اومده که اکثراً را خراب کرده یا دتون میاد کی بوده؟ چه سالی؟	سیمای کشت

اولین گام در تجزیه و تحلیل، گفتارنویسی و مدیریت داده‌های تحقیق کیفی بود. کدگذاری یا فرآیند سازماندهی و دسته‌بندی داده‌های کیفی، دومین گام در تجزیه و تحلیل داده‌ها است. کدگذاری کیفی فرآیندی است که به طور نظام‌مند گزیده‌هایی را در داده‌های کیفی به منظور یافتن مضامین و الگوها طبقه‌بندی می‌کند. در بسیاری از روش‌های کدگذاری، تقسیم روایت مصاحبه‌شونده به قطعات کوچک‌تر و گروه‌بندی آن‌ها بر اساس موضوع با اظهارات دیگر مصاحبه‌شونده معمول است. در جدول شماره ۳ نمونه‌هایی از گزاره‌های کلامی آمده است. در پایان هر قطعه گزاره کد مصاحبه ذکر شده است (IN به نوع داده یعنی مصاحبه اشاره دارد؛ حرف

بعدی مربوط به نوع گروه است G: گلخانه‌داران، C: کارکنان شرکت تعاونی، B: بنگاهداران، L: کارگران و M: مدیران دولتی).

جدول شماره ۳: طبقه‌بندی روایت‌ها/ گزاره‌های کلامی منتخب شرکت‌کنندگان تحقیق

روایت	حیطه	روایت/ گزاره کلامی
اهمیت و جایگاه کشت		خب ما با گلخونه زندگی می‌کنیم. به قول معروف تفریح نی. گلخونه یه چیزی که مَث توی خونه توی ویتَرین می‌ذاریم نیس. ما داریم با گلخونه زندگی می‌کنیم پس مجبوریم باهاش بجنگیم با مطالبش تا بیتونیم تا آخر برجیمون تا آخر سال اینا طی کنیم (IN-C-01-13).
اشتغال و معیشت وابسته به کشت		این منطقه کسی بیکار نیس. هر کی بالاخره دستش به یه کار بنده (IN-G-۰۶-۲۷). امرار معاش مردم ازین گلخونه‌هاس (IN-C-02-03). و واقعاً میگم بپرسید شما، فعال‌ترین مردم میخوام بگم اصن توی ایران که هیچی توی دنیا مردم شهر ابریشمن. خصوصاً این محله یزدآباد از همه جا فعال‌تره. یعنی هرکدومشونا الان شما یه نمونه‌ش شب می‌تونی بری توی مسجد ببینی مردم‌شا. یعنی یکی نیس که تونسته باشه صاف روی خودش بشینه. تمام یوری شدن، کج شدن به خاطر این که زحمت می‌کشن. از یه بچه کوچیک‌شون تا بره من خودم پدرم ۸۲ سالشه هنوز داره کار می‌کنه. هنوزم همین کار کشاورزی، همین کار گلخونه‌داریا داره اداره می‌کنه. (IN-G-10-02).
		یعنی توی ایران فک نکنم مثل شهرستان فلاورجون و ازونجا گذشته این شهر ابریشم، یعنی اینتقد که مردم شهر ابریشم فعالن و برای این دولت و نظام دارن کار می‌کنن هیچ جا کار نمی‌کنن. یعنی در روز از اول بهار که میشه بهار و تابستون و پاییز، الان زمستون در هر روزی از توی این شهر ابریشم حداقلش ۲۵۰ تا ۳۰۰ دستگاه خاور، تریلی، از میوه و سبزیجات به تمام نقاط ایران، یعنی دوردست‌ترین نقاط ایران که مَث مشهده، دارن صادر می‌کنن و درآمد دارن (IN-G-10-02).
		الان منطقه یزدآباد ۹۰ درصد یا بیشتر یا کشاورزن یا کارگر کشاورزن درآمدشونم خوبه. اینا فقط ایرانشه افغانیا تموم نون‌شون توی کشاورزیه ۹۵٪ افغانیا توی کشاورزی دارن نون می‌خورن حالا ایرانیم فرق نمی‌کنه (IN-G-03-26).

حیطه روایت	روایت / گزاره کلامی
پیدایش کشت گلخانه‌ای	آخه این گلخونه‌کاری اگه پیگیر بخای بشی برگردی به گذشته بری سوال کنی یزدآبادیا اولین کسایی بودن که توی این شغل گلخونه‌کاری بودن. اونوقت هنوزم هستنا همین گلخونه سنتی چوبیا را می‌زنن (IN-G-11-24). گلخونه‌ها به ابتکاری بودس خصوصاً از همین‌جا شروع شده بیشترم همین یزدآباد می‌کارن (IN-G-06-27). سابقه گلخونه‌داری اصفهان، اصفهانا دارم بت میگم کل اصفهان، سابقه گلخونه‌داریش منطقه ما اولین گلخونه را شروع کردن با به گلخونه شیشه‌ای. نبشی و شیشه‌ای تقریباً به ۴۸ سال پیش. و بعد از به سال دو سال قبل از همین رژیم، رژیمی که الان اومد گلخونه سنتی همین چوبیا یواش یواش اومد توی کارا دیگه تا حالا ادامه داشته (IN-G-10-14). ما خودمونم این ادعا که گلخونه از اینجا -سبزی و صیفی البته- رفته‌س دو سه ساله خودمون به این واقف شدیم و علتشم این بوده که جای دیگه چوبی ندارن و ما هنوز چوبی داریم پی‌اش افتادیم کا از کجا شروع شده دیدیم آره هرجایی رفتیم دیدیم تاریخ‌شون با تاریخ ما، تازه‌ترن و ما همون قدمتا می‌تونیم مانور بدیم که از اینجا شروع شده ولی خب هرجا رفته به چیزی بهش اضافه شده ولی تولدش اینجا می‌تونه باشه. من میراث فرهنگی هم رفتم که به‌عنوان به میراث معنوی ثبت بشه برای این منطقه یعنی گلخونه چوبی ثبت فلاورجون شه. متأسفانه میراث فرهنگی هم یخده استدلال کرد اصن نفهمیدن من چی گفتم گفت این جزو صنعت می‌شدا حالا ما اینا را چیزاشا نداریم که بخوایم اینکار انجام بدیم قانون ایناشا نداریم... من گفتم والا تا اونجا که من اطلاع دارم شمال مثلاً کارخونه برنج‌کوبی سال ۳۰ شون را مگه تجاری نیس اومدن ثبتش کردن به عنوان میراث معنوی این کار اونجا شده. نمی‌دونم کدوم کارخونه نمک‌شون را ثبت کردن چی‌طور اونا تونستن؟ (IN-C-01-03). اگه بخای حساب کنی تا اونجا که من اطلاع دارم شاید بگم توی ایران اولین جاهایی که گلخونه‌ای می‌کاشتن توی اینجا، من مدرسه می‌رفتم یعنی من خودم بچه بودم شاید ۵۰ سال پیشتر اینجا خیار می‌کاشتن. از اینجا یزدآباد و حسن‌آباد شروع شد، به طرف علی‌شاهدون و اینا پخش شد بعد این فلزیا اومدا که دیگه بعضیا مثل به مجموعه صنعتیش را دارن و اینا همین‌جور مونده. حالا دیگه کم‌وبیش رو آوردن به همین فلزیا (IN-G-09-28).

روایت / گزاره کلامی	حیطه روایت
همون فلاورجونی که شما دارید روش کار می کنید اینا اکثراً کشاورزای سبزی کاری بودن که دو سه پشت قبل شونم توی این کار بودن. بعد به هر صورت می فهمیدن که این سبزی رو اگه یه هفته زودتر بیارن توی بازار قیمت بهتری بهش می خوره پول بیشتری عایدشون میشه و این منتج به این شد که ابتدای کار به فرض کنار دیوار میگوین به ستونی بزنن یه کاری بکنن یه پلاستیکی بزنن یه حالت خزانه ای شاسی ای چیزی این چنینی تولید بکنند که به هر صورت تولید خارج فصل بکنند یا اول فصل. و خرد خرد به هم نگاه کردن، این به اون نگاه کرده، اون به این نگاه کرده و منجر به این شده که الان شما نقطه به نقطه باغ ابریشم، یزدآباد، حسن آباد و این مناطق همرو که نگاه بکنید توسعه گلخانه ای هست و دارن این کشت و کار رو می کنن (IN-M-02-23). این منطقه تقریباً زمان محمدرضا شاه اینا خرده مالک که شدن مجبور شدن روی بیارن به گلخانه. چرا؟ چونکه مثلاً من ۵۰۰ متر زمین بهم ارث رسیده مجبور بودم یا بدم اجاره یا گلخانه بزنم. اما پدر من ۶ تا پسر داشته ۴ تا دختر. ۵ جریب زمین خودش داشته اما به ما که رسیده یکی ۵۰۰ متر رسیده. حالا پدر بزرگش ۲۰ جریب داشته. این نیاز شده. پیدایش هر چیز نیاز داره. این منطقه نیاز که پیدا کردن به گلخانه، شروع کردن. شدند خرده مالک. آخه سطح زیرکشتی که ندارن اینقدر این باغ ابریشمیا و یزدآبادیا. مثلاً حساب کن ۲۰۰ تا خونواده و خیلی خیلی که زمین داشته باشن ۴۰۰ جریب زمین دارن. یعنی هر خونواده ای دو جریب. و نگاه کن حالا نسل بعد بالاخره هرکدومشون یکی دو تا سه تا چار تا بچه دارن و اینا هی کم می شه. بعد مجبورن با گلخانه سر کنن. قبلیاشون چرا می تونستن زراعت کنن چون صرفه اقتصادی داشته. کسی که سطحش زیاد باشه صرفه س با زراعت، کسی که سطحش کمه صرفه با گلخانه (IN-S-01-02).	علل روی آوری به کشت گلخانه ای

۲. یافته ها و بحث

۱-۲. سیر تاریخی گذار کشاورزی به گلخانه کاری در یزدآباد

۱-۱-۲. نگارش پیشینه

گلخانه‌ها یک ویژگی تکرارشونده در چشم‌انداز روستایی ابریشم و شهرستان فلاورجان است. در مورد ناحیه‌ی ابریشم، کشاورزی، و به طور خاص زراعت و باغبانی گلخانه‌ای، مزایای زیادی دارد که تداوم و حمایت آن را تضمین می‌کند (IN-C-01-13; IN-G-06-27; IN-C-02-03; IN-G-03-26). تاکنون چنین نظام‌های کشاورزی عمدتاً در کشورهای توسعه‌یافته متمرکز بوده‌اند، اما توسعه‌ی تحقیقات اخیر باعث گسترش مزایای این فناوری در مناطق کم‌درآمد دنیا شده است (جنسن و مالتر^۱، ۱۹۹۵: ۲). در خصوص ناحیه‌ی مورد مطالعه حاضر این وضعیت تا حدی متفاوت است. تولید محصولات گلخانه‌ای در استان اصفهان به روش سنتی سابقه‌ای بیش از ۶۰ سال دارد (دبیرخانه ستاد راهبری و مدیریت اقتصاد مقاومتی استان اصفهان، ۱۳۹۸: ۱۷۱) که بنابر شواهدی متقن این فعالیت نوآورانه در کشاورزی، مقارن با اصلاحات ارضی از روستای یزدآباد کلید خورده است (IN-C-01-03; IN-G-09-28; IN-G-10-14; IN-G-11-24).

۲-۱-۲. کشت محافظت‌شده؛ یک ابتکار و یک احتیاج

یکی از دلایلی که برای گرایش به کشت گلخانه‌ای ذکر کرده‌اند رقابت است. به این شرح که چون زمین‌های ناحیه‌ی «دستگرد خیار» حاصل‌خیزتر و به اصطلاح گرم‌تر از زمین‌های یزدآباد بوده کشاورزان دستگرد خیار به مدت ده روز زودتر خیار نوبر شب عید نوروز را روانه بازار اصفهان می‌کردند و از این لحاظ سود بیشتر و بهتری را نصیب خود می‌کردند. لذا کشاورزان یزدآباد برای رقابت با کشاورزان دستگرد خیار و به منظور بهره‌برداری زودتر به فکر ایجاد گلخانه و پرورش خیار و دیگر صیفی‌جات و سبزی در این فضا شدند (شرکت تعاونی گلخانه‌داران جوانه ابریشم، ۱۳۹۷؛ IN-M-02-23). علاوه بر این و پیشتر از آن باید گفت سامانه حمل‌ونقل توسعه‌نیافته و زیرساخت‌های ضعیف، کل منطقه را دچار تولید پایین مواد غذایی داخلی کرده بود که به طور متناوب از طریق از دست دادن نیروی انسانی به دلیل جنگ رخ داده است (آون و پاموک^۲، ۱۹۹۸). در نتیجه، تعدادی قحطی‌های شدید در آن دوره کشور را درگیر ساخته، به‌ویژه یکی در سالهای ۷۱-۱۸۷۰، که جان ۱۰٪ از جمعیت را گرفت و دیگری که در طول جنگ جهانی اول (۱۹-۱۹۱۷) شیوع یافت (مجد^۳، ۲۰۰۳). در واقع، بعد از برچیده شدن امپراتوری عثمانی در

^۱- M. H. Jensen & A. J. Malter

^۲- R. Owen & S. Pamuk

^۳- M. Majd

سال ۱۹۱۸، کل منطقه که همیشه به خاطر بارش نامنظم، مستعد خشکسالی بود، تحت تأثیر گرداب جنگ و قحطی قرار گرفت (دانایی^۱ و دیگران، ۲۰۱۹: ۵). بسیاری از مردمی که باقی ماندند به سختی در پایین‌ترین سطح امرار معاش، زندگی می‌کردند. مزارع کوچک شدند و ادامه‌ی تقسیم زمین به وسیله‌ی قانون ارث، کشاورزی را به طور فزاینده‌ای کمتر اقتصادی کرد و نیاز به کشت حفاظت‌شده در طول فصل سرد و استفاده‌ی بهینه‌تر از زمین وجود داشت (IN-S-01-02; IN-G-06-27). در طول سال‌های دهه ۴۰، ابتدا چند گلخانه آزمایشگاهی برای تحقیقات کشاورزی و گیاه‌پزشکی و چندی پس از آن چند نمونه‌ای گلخانه تجاری در اطراف تهران تأسیس شد تا به بازار شهری خاص و تشریفات دربار سلطنتی خدمت کنند، اما کشاورزی گلخانه‌ای در جاهای دیگر ایران ناشناخته بود.

برای برخی از مردم، گروه‌های مذهبی جامعه و روحانیون محلی، ممکن است حکم نهادهای مرکزی داشته باشد. گاهی روحانی می‌تواند نفوذ زیادی در کشاورزی و موضوعات خانوادگی داشته باشد. اعتقادات مذهبی ممکن است به صورت قوی در کشت و نحوه‌ی استفاده از محصولات کشاورزی و تغذیه‌ی انسان شکل بگیرد (لیونبرگر و گوین^۲، ۱۳۷۴: ۲۵). در این که از فضای گلخانه به عنوان پرورش سبزی و صیفی به منظور تجاری‌سازی استفاده شود اولین بار در کشور و در استان اصفهان به سال ۱۳۴۶ هـ خورشیدی باید مرحوم حجت‌الاسلام سیدابوالفضل میرلوحی یزدآبادی را نام برد و وی را به عنوان متفکر و بنیانگذار گلخانه سبزی و صیفی دانست. ایشان اولین فضای گلخانه‌ای را برای پرورش خیار زمینی به وجود آورد. شیوه کار وی به این صورت بود که پس از کاشت بذر خیار در زمین و جوانه زدن آن، در سه طرف هر بوته خیار یک آجر گذاشت و سقف و طرفی که به سمت آفتاب بود را یک قطعه شیشه گذاشت و با این روش نخستین فضای گلخانه‌ای را پدید آورد (شرکت تعاونی گلخانه‌داران جوانه ابریشم، ۱۳۹۷). این کار تقریباً معادل شناسی است که بیرون از گلخانه برای نشاء گیاهان در نظر می‌گیرند و با ایجاد شرایط رشد بهتر، به طور سنتی با حفظ محیط داخلی برتر، در مقایسه با دمای محیط خارجی حاصل می‌شود (کریتن و بایلی^۳، ۲۰۰۲: ۲). فرد نامبرده این روش را در مقیاس‌های بزرگ و بزرگ‌تری مورد آزمون و خطاهای لازم قرار داد و پس از آن در سال ۱۳۴۷ هـ خورشیدی به

^۱ - G. Danaei et al.

^۲- H. F. Lionberger & P. H. Gwin

^۳- D. L. Critten & B. J. Bailey

همراه برادرش سیدحبیب‌اله میرلوحی رسماً اقدام به ساخت گلخانه‌ای شیشه‌ای به مساحت ۱۰۰ مترمربع نمودند. این نوع گلخانه، اسکلتی فلزی (آهن) و پوششی از شیشه داشت. لذا گلخانه‌های شیشه‌ای به دلیل هزینه بالا و دور از توان کشاورزان نتوانست جایگاهی بیابد و به جای آن گلخانه چوبی با پوشش پلاستیکی که صرفه‌ی بهتری - حتی تا به امروز - برای کشاورزان دارد توسط خود کشاورزان یزدآباد به وجود آمد. از آقای حاج حسین جعفری فرزند کدخدای وقت، حاج رجب‌علی که در دوران جوانی در سرکشی‌ها از مزارع و امور رسیدگی به رعایا در حرفه‌ی کشاورزی تجربه‌مند شده بود نیز به عنوان نخست کشاورزی که علاوه بر محصول خیار، محصول «تربچه» را در فضای گلخانه پرورش داد باید نام برد که پس از وی کشت انواع سبزی توسط کشاورزان یزدآباد در فضای گلخانه‌ای گسترش پیدا کرد (شرکت تعاونی گلخانه‌داران جوانه ابریشم، ۱۳۹۷). در خصوص محصول‌های انتخابی باید به این نکته اشاره داشت که در فرهنگ غذای ایرانی که در آن مصرف سبزیجات متداول بوده و هست، سبزیجات به کرات در سفره‌های ساده‌ی ایرانی یافت شده و کشت و مصرف سبزی و صیفی همواره از ارزش خاصی برخوردار است.

۲-۱-۳. پذیرش شیوه‌ی کشتی سنت‌شکنانه؛ مقاومت‌ها و استقبال‌ها

در پذیرش این شیوه کشت و فضای کشت توسط جامعه‌ی محلی به دو گرایش متضاد برمی‌خوریم. یکی پاسخ «استقبال» و «پذیرش کامل» این شیوه کشت است و دیگری پاسخ «امتناع» و «پذیرش تدریجی». مورد اخیر، امری طبیعی است چرا که کشاورزان، مدت زمان طولانی لازم دارند که از وجود نوآوری‌ها اطلاع به دست آورند و فایده آن را ارزیابی کنند (کوپاهی، ۱۳۸۸: ۴۵۹). اما در خصوص مورد نخست، باید گفت که اصلاً پذیرش این شیوه کشت از سوی برخی کشاورزان محلی بوده است که آنرا دگرگون و منطبق‌تر با اوضاع و احوال محیط چه از منظر طبیعی و چه به لحاظ اقتصادی، فنی و ساختاری کرد. همانطور که در بخش پیشین اشاره شد، نخستین گلخانه‌های چوبی توسط آن دسته کشاورزان یزدآبادی که مبدعین ثانویه‌ی این نوع کشت و در واقع نخستین پذیرندگان این شیوه کشت بودند شکل گرفت. به این نحو که کم‌کم در روی چینه باغ‌ها و منازل یک ردیف چوب را با فواصل تکیه داده و یا درون چینه سوراخی ایجاد می‌کردند و چوب‌ها را درون آن به محکمی کوفته، با کشیدن پلاستیکی روی آن گلخانه‌ای را پدید

می‌آوردند (شکل ۱). این سازه بعدتر با به‌کارگیری پایه‌های مستقل چوبی و بلندتری که زارع به راحتی بتواند در آن راه رفته و فعالیت نماید تکمیل‌تر شد (شرکت تعاونی گلخانه‌داران جوانه ابریشم، ۱۳۹۷؛ آقاجانی یزدآبادی، ۱۳۹۰: ۵۷؛ IN-G-10-14؛ IN-M-02-23)، که نمونه‌های امروزی آن با تفاوت‌هایی تقریباً ادامه‌ی همین سبک سازه از گلخانه هستند (شکل ۲).

پس از اینکه اخوان میرلوحی کشت محافظت‌شده در فضای گلخانه‌ای را موفقیت‌آمیز دیدند این استعداد را در یزدآباد و حسن‌آباد و دیگر نواحی اصفهان و لنجان برای تولید محصولات کشاورزی تشخیص دادند. هرچند از دهه ۱۳۵۰ کشت گلخانه‌ای و ساخت گلخانه‌های پرورش سبزی و صیفی آغاز گشت، اما رشد مزارع گلخانه‌ای تا دهه ۶۰ کند می‌نمود که نشان از مقاومت کشاورزان در برابر این نوع از شیوه‌ی کشت سنت‌شکن است و بیش از ده سال طول کشید تا سایر کشاورزان محلی این ایده را پذیرفتند.^۱ با این وجود، کشت و تولید محصولات خارج از فصل در گلخانه، بسیاری از کشاورزان نواحی اطراف را به سمت کشت محصولات مختلف در منطقه‌ی ابریشم و دیگر نواحی فلاورجان جلب کرد. حتی ظهور و توسعه‌ی پسرین باغبانی گلخانه‌ای در یزدآباد و متعاقب آن حسن‌آباد منجر به سطحی از رشد شد که از میانگین‌های منطقه‌ای فراتر می‌رفت. همچنین این بدان معنی است که زمانی که یک منطقه معین از زمین بیش از قبل کشت می‌شود، اهداف مورد استفاده آن باید به شیوه‌ای جدید مورد توجه قرار گیرد، و این ممکن است فعالیت‌های اضافی ایجاد کند که برای آن ابزارها و سرمایه‌گذاری جدید مورد نیاز است (بازراپ^۲، ۱۹۶۵: ۶).

شکل شماره ۱: شبیه‌سازی گلخانه‌های اولیه در ناحیه یزدآباد

^۱ - دهقانان عمدتاً ریسک‌گریز هستند و اغلب اعمالی را که توسط اجدادشان رعایت می‌شده است، دنبال می‌کنند. یکی از دلایلی که دهقانان کمتر پذیرای چیزهای نو هستند این است که شیوه زندگی آنان را وادار کرده است که از ریسک کردن در مورد چیزهای نو و نامطمئن بپرهیزند. به طور خلاصه، هنجارها در اکثر جوامع دهقانی نسبت به دگرگونی، منفی است و آن نتیجه وضع نامساعدی است که طی نسل‌ها دهقانان نسبت به نوآوری از خود نشان داده‌اند (ازکیا، ۱۳۷۰: ۵۸ و ۵۹).

^۲ - معمولاً هر کشاورز برای پذیرش یک نوآوری از این مراحل می‌گذرد: کسب آگاهی، احساس علاقه، ارزیابی، آزمایش و پذیرش (کوپاهی، ۱۳۸۸: ۴۵۸).

(مأخذ: نگارندگان)

شکل شماره ۲: نمای بیرونی یک گلخانه چوبی سستی در ناحیه یزدآباد

(مأخذ: نگارندگان)

۲-۱-۴. اقتصاد یک کشت نوپا در آغاز عصر افول روستا

تصویر جامعه و فضای اقتصادی-اجتماعی ایران در دوران پس از اجرای سیاست اصلاحات ارضی جالب و حاکی از یک دوگانگی است که نه به شهر و شهری‌گری و صنعت می‌ماند و نه به روستا و سنت و تولید. از این‌رو، در سال‌های ترسالی و رونق نسبی، بازارها بسته و خودکفا^۱ بودند، و اپراتورهای گلخانه‌ای موجود کمتر انگیزه‌ای را برای افزایش بهره‌وری یا معرفی فناوری‌های جدید

^۱ - Self-sufficient

کشت داشتند. در عین حال جمعیت شهری شهر اصفهان و استان اصفهان در این سال‌ها رشد قابل توجهی داشته است که آن را به دومین استان از نظر رشد جمعیت و اولین استان از نظر مهاجرت تبدیل می‌کرد. در آن زمان پاسخ به تقاضای بازار نسبت به اکنون اصلاً اشباع نبود. محصول سریع‌تر از هر زمان دیگری فروخته می‌شد. گلخانه‌های ثانویه که نسبت به سری اولیه‌ی گلخانه‌ها ساختارمند به حساب می‌آمدند، تا حد زیادی توسط بازار پیش‌بینی نشده کمک شدند و تماماً پذیرای محصولات آنان بودند (IN-G-10-20). از طرف دیگر، رشد بازار داخلی کند و در عین حال ثابت بود، زیرا مردم عموماً تغییر اساسی در عادات غذایی خود را می‌پذیرفتند.

۲-۱-۵. گلخانه‌های روان و گلخانه‌داران دوان

در دهه ۱۳۶۰ خورشیدی، ناحیه قلعه‌سرخ و علی‌شاهدان، واقع در جنوب فلاورجان و از توابع منطقه‌ی گرگن شمالی، به یکی از کانون‌های مهم شکل‌گیری گلخانه‌داری در ایران مرکزی بدل شد. این تحول عمدتاً به‌دست مهاجرانی از روستای یزدآباد رقم خورد؛ زارعینی که در پی فرصت‌های تازه، به این منطقه مهاجرت کرده و در آن سکونت گزیدند (IN-G-09-28). به‌ندرت می‌توان گلخانه‌داری از اهالی یزدآباد یافت که در آن سال‌ها سابقه‌ای از فعالیت در قلعه‌سرخ نداشته باشد. اراضی تحت پوشش کشت گلخانه‌ای در آن زمان تا حدود ۵۰۰ هکتار نیز تخمین زده شده است. شب‌های قلعه‌سرخ و روزهای پرکار گلخانه‌داری همچنان در حافظه یزدآبادی‌ها زنده است، اما این رونق تا به امروز نیابید. با آغاز خشکسالی‌ها و بحران‌های پی‌درپی منابع آب، وضعیت به‌شدت دگرگون شد. بهره‌برداران که در ابتدا تلاش داشتند با تعمیق مکرر چاه‌ها استمرار تولید را حفظ کنند، در نهایت در برابر تهی‌شدن سفره‌های آب زیرزمینی تسلیم شدند. این مصیبت که باستانی پاریزی (۱۳۸۲) آن را با تعبیر قیمت تنوره دیوها^۱ یاد می‌کند، موجب مخروبه‌شدن بسیاری از گلخانه‌ها و رها شدن سازه‌های چوبی در دشت‌های خشکیده شد. اکنون نیز در قلعه‌سرخ، در پای یال جنوبی شاه‌کوه، مناظری از زمین‌های رهاشده و سازه‌های فرسوده، گواهی‌ست بر فروپاشی این فعالیت گسترده. در بخش‌های زیادی از دشت گلخانه‌ای قلعه‌سرخ، زمین‌های بلااستفاده و

^۱- این تعبیر پرمعنا و درخور تأمل، از باستانی پاریزی (۱۳۸۲)، جهت اشاره به تکنولوژی حفر چاه‌های عمیق و نیمه‌عمیق فراوان در کشور و استحصال و اتمام آب‌های زیرزمینی و خشکاندن قنات بواسطه استفاده بی‌رویه از آن است (حماسه کویر، نشر علم، ۱۳۸۲).

چاه‌هایی که دیگر جوابی نمی‌دهند، بهره‌بردارانی بی‌آبان و صحرایی با چشم‌انداز بیابان به‌جا گذاشته‌اند (احمدیان و امینی، ۱۴۰۴: ۲۰۵).

در برابر این شرایط، گلخانه‌داران یزدآبادی ناچار به ترک منطقه شده و یا به‌سوی شهرستان همجوار، یعنی مبارکه، کوچ کرده‌اند تا فعالیت حرفه‌ای خود را در پهنه‌های جدیدی از سر گیرند. برخی دیگر نیز تصمیم گرفتند به اراضی اطراف زادگاه خود در یزدآباد بازگردند و کشت گلخانه‌ای را در آنجا از نو آغاز کنند (IN-C-02-04 & 20 & 21; IN-G-07-21; IN-G-10-18; IN-G-11-34). بدین‌سان، ماجرای گلخانه‌داری در قلعه‌سرخ، روایتی از مهاجرت، شکوفایی، بحران و جابجایی مجدد بهره‌برداران در مواجهه با پدیده‌ی کم‌آبی در فلات مرکزی ایران است (IN-C-02-04).

۲-۲. ساختار و سیمای گلخانه‌داری در ناحیه روستایی یزدآباد

۲-۲-۱. همجواری و درهم‌آمیختگی الگوی معیشتی گلخانه‌داری سنتی و الگوی سکونت روستاشهری

از نظر ریخت‌شناسی، دو ویژگی ساختاری قابل توجه در این منطقه مشاهده می‌شود. نخست، تلفیق و هم‌پیوندی الگوی سکونت روستا-شهری با معیشت سنتی گلخانه‌داری است؛ به‌گونه‌ای که گلخانه‌ها در مجاورت واحدهای مسکونی اولیه احداث شده‌اند و با گسترش کالبدی سکونتگاه و تبدیل آن به روستا-شهر، توسعه کالبدی در میان گلخانه‌های موجود ادامه یافته است و این فضاهای تولیدی همچنان در موقعیت اولیه خود باقی مانده‌اند. دومین ویژگی که نقش مهمی در پایداری نظام سکونتگاهی ایفا می‌کند، به شرایط طبیعی بستر گلخانه‌ها مربوط است. با وجود آنکه سازه‌های گلخانه‌ای به‌صورت سنتی و با مصالح چوبی ساخته شده‌اند و مقاومت چندانی در برابر مخاطرات جوی بویژه طوفان ندارند، اما همچنان پابرجا باقی مانده‌اند. علت این پایداری به ویژگی‌های زمین‌شناختی منطقه بازمی‌گردد؛ به این معنا که بستر این اراضی عمدتاً سنگی و کم‌عمق بوده و ظرفیت نگهداری آب در آن پایین است، که ابتدای امر شرایط مناسبی برای فعالیت گلخانه‌داری فراهم نمی‌آورد. به منظور بهبود بستر کشت، کشاورزان در طی سالیان متمادی و در هر نوبت آماده‌سازی زمین، اقدام به جمع‌آوری سنگ‌های درشت کرده‌اند^۱ که این فرآیند به تدریج سبب

^۱- این عمل در بین کشاورزان محلی به «سنگ زَفت‌گنی» مرسوم است.

افزایش عمق و بهبود کیفیت خاک شده است. در نتیجه، بستر گلخانه‌ها به مرور زمان به سطحی پایین‌تر از سطح طبیعی زمین فرو رفته و نوعی فرورفتگی طبیعی در محل گلخانه‌ها ایجاد شده است، به گونه‌ای که در برخی موارد سقف گلخانه‌ها پایین‌تر از سقف خانه‌های مجاور قرار دارد. این وضعیت علاوه بر ایجاد چشم‌اندازی منحصر به فرد، موجب حفاظت بهتر گلخانه‌ها در برابر باد و بهبود بهره‌وری انرژی در آن‌ها شده است.

۲-۲-۲. سازه گلخانه‌ها

عمده گلخانه‌های منطقه از نوع «سنتی»^۱ بوده، سازه بیشتر گلخانه‌ها تماماً «چوبی» با پوشش «پلاستیکی» و البته در موارد قابل توجهی «چوبی با تیر فلزی» است^۲ و کمتر از ۳۰ درصد (تخمین نگارنده) گلخانه‌ها اسکلت فلزی داشته و پلاستیک‌های مخصوص با فیلتر جاذب پرتو فرابنفش (UV) آنرا پوشانده‌اند که به انضمام سامانه گرمایشی و نیروی الکتریسته، آن را در رده‌ی گلخانه‌های «صنعتی» در می‌آورد. در مورد گلخانه‌های سنتی، در موارد متعددی خود زارعین آنها را بنا کرده و در طول مدت بهره‌برداری اقدام به تعمیرشان می‌نمایند.

گلخانه‌های صنعتی شامل دریچه‌های سقفی و جانبی^۳ می‌باشد تا امکان تهویه طبیعی^۴ فضای داخلی توسط نیروی باد را فراهم کند. باز و بسته شدن دریچه‌ها در این گلخانه‌ها همچون گلخانه‌های سنتی بیشتر به صورت دستی است با این تفاوت که عمل مزبور در گلخانه‌های فلزی/صنعتی با اهرم دستی انجام می‌گیرد ولی در گلخانه‌های سنتی با صرف زحمت بیشتری به صورت میخ و تخته کردن کردن پلاستیک در میانه دیوارهای جانبی و مجدداً برداشتن آن انجام می‌شود. از آنجا که سقف گلخانه‌ها تخت و یا با شیب بسیار کم می‌باشد، قطرات حاصل از فرآیند تبخیر-تعرق گیاهان در پوشش دوم جمع گشته و ایجاد برآمدگی‌هایی را به درون می‌کند که کشاورزان هر بار آنرا سوراخ کرده و تخلیه می‌نمایند که خود عاملی بر استهلاک این سازه‌هاست.

^۱- Traditional Greenhouse

^۲- آقاجانی یزدآبادی مبدع آن بوده و آن را گلخانه «بینابین» می‌نامد. به شرط تجهیز به سیستم گرمایشی و نیروی الکتریسته شاید بتوان آن را در رده‌ی «نیمه‌صنعتی» به حساب آورد.

^۳- Roof and Side Vents

^۴- Natural Ventilation

بنابر موارد گفته شده، بیشتر گلخانه‌های موجود در ناحیه‌ی مورد مطالعه و تا حدی پیرامون آن را می‌توان با فناوری پایین^۱ در نظر گرفت. آن‌ها با سازه‌های بسیار ساده از نظر طراحی و کنترل هوا مشخص می‌شوند و اندازه آن‌ها معمولاً کوچک است.

۳-۲-۲. ساختار تولید

با وجود به‌کارگیری تراکتور در عملیات شخم و سم‌پاشی و فناوری آبیاری تحت فشار، فرآیند تولید همانند سازه غالب، در چندی از مراحل کاشت تا برداشت همچنان سنتی می‌نماید. در تولید سبزیجات گلخانه‌ای در این نواحی، اغلب گیاهان در خاکی که گلخانه بر روی آن ساخته می‌شود، رشد می‌کنند. در خصوص کاشت گیاهان، تا چندی پیش معمول بوده که زارعین/ باغبانان اقدام به خرید بذر از شرکت‌های تعاونی یا آزاد می‌کرده‌اند و مستقیماً آن را در زمین نشاء می‌نمودند. اما اکنون به سبب کاهش ریسک جوانه‌زنی ناموفق و نیز کاهش رنج تولید، به سفارش و خرید نشای آماده گیاهان کشت مورد نظر بیشتر متمایل هستند (IN-C-02-10).

آبیاری به هر دو صورت غرقابی-کرتی (بیشتر برای سبزیجات) و تحت فشار-قطره‌ای انجام می‌گیرد و عمدتاً آب مصرفی از چاه مشترک صحرایی تأمین می‌گردد. در انهار قدیمی لوله‌ی انتقال آب قرار گرفته و پوشیده شده است تا از رودخانه برای نواحی کشاورزی و مزارع، آب منتقل شود ولی تاکنون این طرح عملی نشده است (IN-G-09-08).

برای کاهش اثر گلخانه‌ای در طول فصل گرم، از سفید کردن^۲ با پودرهای رنگی (به‌ویژه مل) و یا نصب پرده‌سایه (گونی نخی با منافذ درشت) و خنک‌سازهای تبخیری و تبریدی (در معدود گلخانه‌های پرورش گل شاخه‌بریده) استفاده می‌شود. در طول فصل زمستان برای به حداکثر رساندن نور ورودی به گلخانه، پوشش رنگی یا هر حائل مورد استفاده از فصل قبل چنانچه در طی یک بارندگی ابتدای فصلی با آب زدوده نشده باشند با پاکسازی آن (رنگ پلاستیکی، محلول مل و ...) از طریق شستشو شفافیت لازم را به پوشش پلاستیکی برای عبور نور و در نهایت گرما به درون گلخانه می‌دهند.

۴-۲-۲. ساختار مدیریت

^۱- Low-tech Greenhouses

^۲- Whitewashing

عمدتاً واحدهای بهره‌برداری گلخانه‌ای ناحیه به شیوه خانوادگی و در موارد متعددی نیز تک‌نفره اداره می‌شوند. به این صورت که شخص زارع و همسر و فرزندان عملیات کشت گلخانه‌ای را برعهده گرفته و انجام می‌دهند و در مزارع کوچک‌تر فقط یک شخص در کل دوره حضور دارد. در معهود واحدهای گلخانه‌ای بزرگ و بزرگ‌تر ناحیه، یک شخص ممکن است منحصراً مسئول تکثیر گیاهان، دیگری مسئول برنامه‌ریزی محصولات، دیگری مسئول آبیاری و کوددهی و غیره باشد. اما در واحدهای کوچک، همه این مسئولیت‌ها و سایر وظایف بر عهده همان فرد گلخانه‌دار است. در بسیاری از موارد مالک گلخانه، مدیر کسب‌وکار/ کشت‌وکار نیز هست. از آنجا که این فعالیت اساساً در مزارع کوچک و خانوادگی اداره می‌شود، درآمد تولید شده توسط این بخش به بخش گسترده‌ای از جمعیت یزدآباد و حسن‌آباد رسیده است.

۲-۵. ساختار عرضه و بازار

بیشتر کشت انتخابی و محصول تولیدی را گیاهان گروه سبزیجات شامل تربچه، شاهی، ریحان، تره و ... تشکیل می‌دهند، که نسبتاً به گرمایش احتیاج نداشته و به نسبت میوه‌جات و صیفی‌جات به سموم کمتری نیاز دارند. در فصول گرم، زمان برداشت محصولات خیار، گوجه‌فرنگی، گوجه صدفی، بادمجان و فلفل دلمه‌ای، یک روز در میان و حتی روزانه هم می‌شود ولی در فصول سرد، بین دفعات برداشت دو الی سه روز فاصله می‌افتد. محصول هنوز با دست برداشت می‌گردد و ممکن است محصولات صیفی در حالی که نارس است، برداشت شود با این قصد که در طول طی مسیر مزرعه به بازار مقصد دچار «رسیدن»^۱ می‌شود. تحویل بار در زمانی که نامناسب تلقی می‌شود یعنی در زمان‌هایی که محصولات سبزی و صیفی در بازار موجود و فراهم است به این صورت است که خود بهره‌برداران محصول برداشتی را به بنگاه‌ها و مراکز خرید منتقل می‌نمایند و رسیدی را از خریدار می‌گیرند تا وجه محصول را در زمان آتی دریافت کنند (IN-G-07-15). در زمان‌هایی که بازار اشباع نبوده و یا کمتر اشباع است ممکن است بهره‌برداران محصول را به دالال حاضر در مزرعه بفروشند (IN-G-05-12). بدین ترتیب کلاً آن‌ها بازاریابی محصولات خود را کاملاً به عمده‌فروشان واگذار می‌کنند و بخش اعظم کار فروش نیز به عهده خرده‌فروشان است. گاهی اوقات امکان فروش محصولات خارج از این ساختار هم وجود دارد. به عنوان مثال، فروش

^۱ - Ripeness, Maturity

محدود محصولات به طور مستقیم به مصرف‌کنندگان توسط پرورش‌دهندگان، صادرات محصولات، و فروش توسط تعاونی. تولید سبزیجات عموماً بازده کمتری دارد.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر نشان داد که روایت‌های مبتنی بر مکان می‌توانند فراتر از یک ابزار توصیفی، به رویکردی تحلیلی و هویتی برای تاریخ‌نگاری محلی و اقتصادی بدل شوند. بررسی موردی یزدآباد آشکار ساخت که مرزهای یک روستا صرفاً به محدوده‌های کالبدی یا اداری محدود نمی‌شود، بلکه ریشه در هویت اجتماعی، فرهنگی و احساس تعلق جمعی دارد؛ به گونه‌ای که مرزهای ذهنی و فرهنگی می‌توانند بیش از خطوط رسمی بر نقشه، هویت یک روستا را تعریف کنند. بدین ترتیب، یزدآباد نه تنها یک واحد سکونت، بلکه یک پدیده اجتماعی-فرهنگی با شعاع تأثیر فرامنطقه‌ای است که تا فلاورجان و حتی نواحی شمالی مبارکه امتداد یافته است.

یافته‌ها همچنین نشان داد که یزدآباد با بنیان‌گذاری نخستین تجربه‌های کشت گلخانه‌ای در ایران، الگویی ماندگار از نوآوری بومی در کشاورزی ارائه کرده است. آغاز این جریان در دهه ۱۳۴۰ و پشتکار کشاورزان پیشگام، به تحولی بنیادین در الگوهای بهره‌وری، تنوع محصولات و امنیت غذایی کشور منجر شد؛ تحولی که بعدها به سراسر ایران گسترش یافت و اکنون بخشی جدایی‌ناپذیر از راهبردهای ملی کشاورزی است. بدین ترتیب، یزدآباد را می‌توان نه فقط زادگاه کشت گلخانه‌ای، بلکه خاستگاه یک «میراث کشاورزی زنده» دانست که هم بُعد مادی (سازه‌ها و تکنیک‌های بومی) و هم بُعد ناملموس (دانش محلی، تجربه زیسته و روایت‌های اجتماعی) را در خود جای داده است. امروزه گلخانه‌های یزدآباد نقشی دوگانه ایفا می‌کنند: از یک سو به عنوان کانون تولید، نوآوری و امنیت غذایی در سطح ملی؛ و از سوی دیگر به مثابه یک میراث فرهنگی-کشاورزی که، اگر نه به عنوان یک «سیستم میراث کشاورزی مهم جهانی»^۱ (GIAHS)، ولی

^۱- Globally Important Agricultural Heritage System: GIAHS

سیستم‌های میراث کشاورزی با اهمیت جهانی (GIAHS)، سیستم‌هایی زنده و پویا هستند که جوامعی در آنها زندگی می‌کنند و با سرزمین خود رابطه‌ای پیچیده و تنگاتنگ دارند. این سیستم‌های در حال تحول و مقاوم، با تنوع زیستی کشاورزی چشمگیر، دانش سنتی، فرهنگ‌های ارزشمند و مناظر طبیعی خاص شناخته می‌شوند که به‌طور پایدار توسط کشاورزان، دامداران، ماهیگیران و جوامع جنگلی مدیریت می‌شوند و معیشت و امنیت غذایی آنها را تأمین می‌کنند. سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد (FAO) از طریق برنامه «سیستم‌های میراث کشاورزی با اهمیت جهانی» تاکنون ۹۵ سامانه را در ۲۸ کشور جهان به ثبت رسانده

قابلیت ثبت به عنوان یک میراث ناملموس ملی در قالب «سیستم‌های میراث کشاورزی مهم ملی»^۱ (NIAHS) را دارد. این جایگاه نه تنها نیازمند حفاظت و حمایت نهادی است، بلکه باید در چارچوب سیاست‌های توسعه پایدار روستایی، به ویژه در زمینه گردشگری کشاورزی، مورد توجه قرار گیرد.

منابع و مأخذ

کتاب‌ها

- آقاجانی یزدآبادی، روح‌اله (۱۳۹۰)، *تاریخ یزدآباد*، اصفهان: نقش نگین.
- باستانی پاریزی، محمدابراهیم (۱۳۸۲)، *حماسه کویر*، تهران: نشر علم.
- شرکت تعاونی گلخانه‌داران جوانه ابریشم (۱۳۹۷)، *یزدآباد؛ مهد گلخانه سبزی و صیفی*، بی‌جا: بی‌نام.
- شهبازی، اسماعیل (۱۴۰۰)، *توسعه‌ی روستایی در ایران: مباحثی پیرامون اهداف، چشم‌اندازها و الزامات نوین*، *توان‌های سرزمینی*، جامعه دانش بنیان و سیاست اجتماعی از دیدگاه صاحب‌نظران، به کوشش حامد قادرمرزی و علی شیرکانی، تهران: جهاد دانشگاهی واحد خوارزمی.
- عبداللهیان، حمید (۱۴۰۰)، *جامعه‌شناسی تاریخی ایران*، تهران: دانشگاه تهران.
- فلیک، اووه (۱۳۸۷)، *درآمدی بر تحقیق کیفی*، ترجمه‌ی هادی جلیلی، تهران: نشر نی.
- کوپاهی، مجید (۱۳۸۸)، *اصول اقتصاد کشاورزی*، تهران: دانشگاه تهران.
- لیونبرگر، هربرت اف و پال اچ. گوین (۱۳۷۴)، *انتقال تکنولوژی از محققان به بهره‌برداران کشاورزی*، ترجمه‌ی محمد چیدری، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.

مقالات و پایان‌نامه‌ها

است. تاکنون «نظام‌های میراث کشاورزی آبیاری قنات مانند تولید انار، پسته و زعفران در شهرستان کاشان» استان اصفهان (۲۰۱۴)، «نظام زعفران‌کاری مبتنی بر قنات در شهرستان گناباد» استان خراسان رضوی (۲۰۱۸)، و «نظام تولید انگور در دره جوزان شهرستان ملایر» استان همدان (۲۰۱۸)، به عنوان سایت‌هایی در فهرست GIAHS ثبت شده‌اند.

^۱- Nationally Important Agricultural Heritage System: NIAHS

- احمدیان، محمدجواد و امینی، عباس (۱۴۰۴)، «آینده‌نگاری سیستم‌های تولید غذا با تأکید بر کسب‌وکارهای کشت گلخانه‌ای در ایران مورد مطالعه: ناحیه روستایی یزدآباد، فلاورجان»، *مجله جغرافیا و توسعه*، ۲۳(۷۸)، صص ۱۷۵-۲۰۸.
- ادوای، مظهر و ابراهیمی، مصطفی (۱۴۰۰)، «خرما، هویت و زندگی روزانه (مطالعه موردی: روستای شلدان ۱۳۰۰ - ۱۳۵۷ش)»، *تحقیقات تاریخ اجتماعی*، ۱۱(۱)، صص ۳-۳۱.
- زاهدی، محمدجواد؛ منصور وثوقی، غلامرضا غفاری و غلامرضا فروزش تهرانی (۱۳۸۳)، *در جست‌وجوی راهبردی برای توسعه روستایی (میزگرد)*، کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره ۸۷، صص ۵۷-۴۹.
- غیور نجف‌آبادی، حسنعلی و شریفی نجف‌آبادی، رسول (۱۳۹۰)، «طراحی شهر نجف‌آباد، جلوه‌ای از حاکمیت تفکر برنامه‌ریزی ناحیه‌ای در عصر صفوی»، *تحقیقات جغرافیایی*، ۲۶(۱۰۳)، صص ۱-۲۶.
- قیومی محمدی، حمید (۱۳۹۰)، *بررسی فرآیندهای ریخت‌زا و خاکساز پدیدآورنده تحولات طبیعی و مدنی زاینده‌رود در کواترنر*، رساله دکتری، اصفهان: دانشگاه اصفهان.
- کمالی‌زاد، ژاله (۱۳۹۵)، *منظر فرهنگی رستاق النجان اصفهان در دوره اسلامی*، رساله دکتری، تهران: دانشگاه تهران.
- منتظری، مجید (۱۳۸۶)، «شناسایی تحلیل روند خشکسالی‌های اقلیمی زیرحوضه‌های زاینده‌رود در نیم‌سده گذشته»، *تحقیقات جغرافیایی*، ۲۲(۴: پیاپی ۸۷)، ۱۲۵-۱۴۴.
- نوری‌پور، مهدی و رستگاری، حمید (۱۳۹۶) «سنجش توسعه‌یافتگی روستاهای بخش مرکزی شهرستان فلاورجان: کاربرد تاکسونومی عددی»، *پژوهش‌های اقتصاد روستا*، دوره ۴، شماره ۸، ۱-۱۷.
- نیکبخت، رحیم (۱۳۸۱)، «کاغذ کنان در گذرگاه تاریخ ایران»، *کتاب ماه تاریخ و جغرافیا*، شماره ۶۴، ۳۱-۳۱.
- هنرفر، لطف‌اله (۱۳۵۳)، «پیربکران و اشترجان»، *هنر و مردم*، شماره ۱۳۸، ۱۵-۲.

- دبیرخانه ستاد راهبری و مدیریت اقتصاد مقاومتی استان اصفهان با همکاری مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان اصفهان و سازمان جهاد کشاورزی استان اصفهان. (۱۳۹۸). گزارش عملکرد بخش کشاورزی در استان اصفهان. اصفهان، (نسخه‌ی Powerpoint).

منابع لاتین

Books

- Boserup, E. (1965), The conditions of agricultural growth: The economics of agrarian change under population pressure, George Allen & Unwin.
- Jensen, M. H. and Malter, A. J. (1995), Protected Agriculture: A Global Review, World Bank Publications, Washington DC, <http://documents.worldbank.org/curated/en/170171468765017779>.
- Majd, M. (2003), The great famine and genocide in Persia, 1917–1919, Lanham: University Press of America.
- Owen R, Pamuk S. (1998), A history of Middle East economies in the twentieth century, London: I B Tauris.
- Thoen, E & Tim Soens, T. (2015), Rural Economy and Society in North-Western Europe, 500 – 2000. Bd. 4: Struggling with the Environment. Land Use and Productivity, XX, 499 S., Brepols, Turnhout 2015, 129.

Articles

- Banerjee, A., Chandrasekhar, A. G., Duflo, E., & Jackson, M. O. (2013), “The Diffusion of Microfinance”, Science 341 (6144).
- Critten, D. L., Bailey, B. J. (2002), “A Review of greenhouse engineering developments during the 1990s”, Agricultural and Forest Meteorology, 112: 1-22.
- Danaei, G., Farzadfar, F., Kelishadi, R., Rashidian, A., Rouhani, O. M., Ahmadnia, S., ... Malekzadeh, R. (2019), “Iran in transition”, The Lancet.
- Dilek, D. (2009), “The reconstruction of the past through images: An iconographic analysis on the historical imagination usage skills of primary school pupils”, Educational Sciences: Theory & Practice, 9(2), 665–689.
- Dilek, D., & Yapıcı, G. (2005), “Öykülerle tarih öğretimi yaklaşımı”, Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 18, 115–130.
- FAO. (2024) *Stories of agrifood systems change: Insights from Côte d'Ivoire, Cambodia, the Pacific, Guatemala and Albania*, Rome.
- Fines, J. (2002, July), “Imagination in history teaching”, International Journal of Historical Learning, Teaching and Research, 2(2), 63-77.

- Laverack, G., & Pratley, P. (2018), "What quantitative and qualitative methods have been developed to measure community empowerment at a national level ?(Health Evidence Network Synthesis Report, No. 59)", WHO Regional Office for Europe.
- Lemisko, L. S. (2004), "The Historical Imagination: Collingwood in the Classroom", Canadian Social Studies, 38, 1-9.
- Palmer, J. (2014), "Walking-to-think-with in Indonesia: Beginning a new discourse in area studies?", Review of Indonesian and Malaysian Affairs , 48(2), 17–26.
- Primayanti, N. W., & Puspita, V. (2022), "Local wisdom narrative in environmental campaign", Cogent Arts & Humanities ,9(1).
- Robben, A. C. G. M. (1994), "Conflicting Discourses of Economy and Society in Coastal Brazil", Man ,29(4), 875.
- Wylie, J. (2005), "A single day's walking: narrating self and landscape on the South West Coast Path", Transactions of the Institute of British Geographers, 30(2), 234–247.